

## KVALITA ŽIVOTA JAKO ÚČAST PROFILU KONKURENCESCHOPNÉHO REGIÓNU?\*

**MGR. IVAN ANDRÁŠKO, PH.D.**

*Geografický ústav SAV  
Štefánikova 49, 814 73 Bratislava, Slovensko  
e-mail: geoganry@savba.sk*

### **Anotácia**

*Príspevok sa zaoberá niektorými aspektmi vzťahu medzi konkurencieschopnosťou, konvergenciou a kvalitou života, ktoré predstavujú v súčasnosti v kontexte regionálnej politiky a rozvoja mimoriadne populárne pojmy. Jeho cieľom je najmä podporiť diskusiu, týkajúcu sa chápania kvality života ako súčasť profilu konkurencieschopnosti regiónov.*

### **Kľúčové slová**

*kvalita života, konkurencieschopnosť, konvergencia*

### **Annotation**

*The article deals with some aspects of the relationship between the competitiveness, convergence and quality of life, which can be considered very popular terms in the context of the recent regional policy and development. The aim is especially to support the discussion regarding the interpretation of the quality of life as a part of the competitive regions profile.*

### **Key words**

*quality of life, competitiveness, convergence*

## Úvod

Problematika konkurencieschopnosti regiónov predstavuje v súčasnosti mimoriadne aktuálnu a často diskutovanú tému. Dokazujú to i viaceré príspevky publikované v rámci zborníka z minuloročného X. Medzinárodného kolokvia o regionálnych vedách (Ježková 2007, Kuzmišin a Kuzmišinová 2007, Viturka 2007). Uvedenie konkurencieschopnosti ako primárne ekonomického pojmu, vzťahujúceho sa k podnikateľskej sfére, do roviny majúcej teritoriálny charakter v rámci politiky Európskej únie, indikuje určitý posun v chápaní a obsahovej interpretácii tejto problematiky. Za súčasť tohto posunu môžeme celkom iste považovať i snahu o vzájomné prepojenie otázok súvisiacich s konkurencieschopnosťou so stále populárnejšou, obsahovo výrazne komplexnou koncepciou kvality života. V rámci predkladané príspevku sa preto pokúsime naznačiť niektoré aspekty vzťahu, resp. väzieb medzi regionálnym rozvojom, konkurencieschopnosťou a kvalitou života. Cieľom nie je poskytnúť jednoznačnú odpoveď na celé spektrum vynárajúcich sa otázok v rámci tejto témy, ale skôr upriamiť na ňu pozornosť a diskusiu vedeckej komunity.

\* Príspevok vznikol v rámci riešenia vedeckého projektu č. 6042 *Regióny a ich zmeny z hľadiska kvality a udržateľnosti života*, podporeného grantovou agentúrou VEGA.

### Konkurencieschopnost' a konvergenca - dva zdanlivo protichodné ciele

Proces rozširovania Európskej únie, zahŕňajúci v sebe i vstup post-socialistických krajín, ešte viac posilnil už predtým presadzovanú myšlienku kohézie, resp. konvergenzie, zameranú na znižovanie rozdielov medzi regiónmi. Súbežne s ňou je podporovaná i druhá zásadná ideová cesta, ktorú predstavuje myšlienka podpory ekonomickej konkurencieschopnosti. Z teritoriálneho hľadiska sa táto myšlienka dotýka navzájom prepojených úrovní regiónov, jednotlivých členských štátov a EÚ ako celku. Ako naznačuje napr. Viturka (2007), oba tieto ciele môžu do istej miery na prvý pohľad pôsobiť ako protichodné. Sharp (1998) vo svojej práci ponúka detailnejší pohľad na tento problém, pričom dospieva k záveru, že konkurencieschopnosť a konvergenca predstavujú dva navzájom silne prepojené procesy, ktorých efekt je možné posudzovať ako komplementárny. „Dobíhanie“ ekonomicke zaostávajúcich krajín či regiónov sa spája s investíciami, prichádzajúcimi do nich „zhora“, resp. „zvonku“. Tieto investície však musia mať určitú štruktúru, t.j. nemôžu byť smerované jednostranne, ale naopak do viacerých oblastí (veda, vzdelávanie, technická infraštruktúra atd.). Iba tak je možné zabezpečiť, že dosiahnutý efekt bude adekvátny vloženým nákladom. Rozvoj, zabezpečený investíciami, znamená zároveň rast konkurencieschopnosti danej teritoriálnej jednotky, a tým i podporu samotného procesu „dobíhania“. Konvergenca a konkurencieschopnosť tak v tomto zmysle predstavujú dve navzájom neoddeliteľné a nie nevyhnutne inkompatibilné súčasti jedného cyklu.

### Konkurencieschopnosť a kvalita života - otázka interpretácie pojmov

Termín konkurencieschopnosť sa stretáva s viacerými problémami pri jeho definovaní či významovej interpretácii. Jeho využitie je rôznorodé a vyskytuje sa vo viacerých kontextoch (Ježková 2007). Špecifikácia daného pojmu sa však v základe vždy opiera predovšetkým o ekonomickú sféru. Zaradenie pojmu konkurencieschopnosť do iných kontextov, napr. atraktivity zvolených priestorových jednotiek, je následne značne problematické a v niektorých prípadoch sa dokonca stretáva s celkovým odmietnutím. Krugman (1994) napríklad tvrdí, že sú to firmy a nie krajiny, ktoré si navzájom konkurujú. Z daného hľadiska konkurencia medzi krajinami či regiónmi nemôže byť absolútna, nakoľko sú tieto navzájom prepojené systémom ekonomických väzieb. Posun pojmu konkurencieschopnosť do iných, resp. širších súvislostí sa však javí ako nevyhnutná zmena vyplývajúca z procesov ekonomickej, resp. spoločenskej transformácie, globalizácie alebo ovplyvňovania ekonomickej atraktivity prostredníctvom decíznej sféry. Podľa Viturku (2007) je teda v súčasnosti na konkurencieschopnosť možné nazerať predovšetkým ako na kvalitu podnikateľského prostredia, ovplyvňovanú väčším množstvom faktorov.

Kvalita života predstavuje mimoriadne komplexný, jednoznačným spôsobom „neuchopiteľný“ fenomén. Problém jeho obsahovej interpretácie a definície spočíva hneď v niekoľkých bodoch. V prvom rade ide o pojem zložený (Schuessler a Fisher 1985), v rámci ktorého definovanie pojmu kvalita, ale predovšetkým ľudského života ako takého je značne problematické. Otáznou tiež naďalej zostáva síce pomerne široko akceptovaná, no zároveň i do istej miery mätúca akceptácia duálnej štruktúry kvality života (Andráško 2007). Táto predstavuje existenciu dvoch základných dimenzií kvality života, označovaných zväčša ako dimenzia objektívna a subjektívna. Prvá z nich zastupuje primárne (externé) podmienky a vplyvy okolitého prostredia a životných okolností na život človeka, ktoré sa vo väčšine prípadov zvyknú rozdeľovať na sociálne, ekonomické a environmentálne. Massam (2002) v tomto ohľade hovorí o tzv. princípe trojnohej stoličky, predstavujúcom komplexnú štruktúru tvorenú spoločnosťou, ekonomikou a prostredím. Subjektívna dimenzia na druhej strane

predstavuje súhrn subjektívnych vstupov človeka, ako sú názory, postoje, individuálny systém hodnôt, schopnosť adaptácie, spôsob percepcie okolitého prostredia a pod. (Ira a Andráško 2007). Najčastejšie využívaným prístupom k súhrnnému hodnoteniu tejto dimenzie je výskum spokojnosti, ktorý získal v danej oblasti postavenie samostatného, mimoriadne významného smeru bádania. V kontexte uvedeného by sme kvalitu života mohli voľne definovať ako mieru, s akou súbor charakteristík života jednotlivca spĺňa jeho individuálne požiadavky, resp. ako kvalitatívne ohodnotenie ľudského života, v subjektívnej rovine vyjadrené ako pocit šťastia alebo spokojnosti, ktoré je výsledkom vplyvu a vzájomnej interakcie externých (environmentálnych, ekonomických a sociálnych) a interných (psychologických) faktorov na život človeka.

### **Konkurencieschopnosť a kvalita života - otázka vzťahu pojmov**

Vychádzajúc z uvedených definícií, vynára sa otázka, súvisiaca s charakterom vzťahu medzi kvalitou života a konkurencieschopnosťou, resp. v širšom zmysle, medzi kvalitou života a sférou ekonomického rozvoja. Na jednej strane je úroveň kvality života vnímaná a prezentovaná ako dôsledok ekonomickej úspešnosti. Z hľadiska rétoriky politikov či ekonómov sú údaje o ekonomickom raste často stotožňované so zodpovedajúcim rastom kvality života. Ako vo svojej práci naznačili Žúdel et al. (2007), typická je argumentácia vyplývajúca z hodnôt ekonomických ukazovateľov či indexov. Z najznámejších môžeme spomenúť napríklad HDP. Pri zameraní pozornosti na konkurencieschopnosť, Viturka (2007) klasifikuje faktory vplývajúce na lokalizačné preferencie investorov do šiestich skupín, zoradených podľa významovej váhy. Ide o faktory obchodné, pracovné, regionálne a lokálne, infraštruktúrne, cenové a napokon environmentálne. Práve posledne menovaným, environmentálnym faktorom, zahŕňajúcim informácie o kvalite života, je prisudzovaný najmenší význam. Tento pohľad dokazuje nielen vnímanie konkurencieschopnosti primárne v ekonomickom svetle, ale v súvislosti s tým i chápanie kvality života ako do istej miery ekonomickej veličiny či premennej. Interpretácia kvality života je tak podstatne zúžená na parciálnu súčasť profilu konkurencieschopného regiónu, z čoho opätovne ďalej vyplýva predpoklad, že znižovanie, resp. zvyšovanie konkurencieschopnosti regiónu vedie k adekvátnemu zníženiu, resp. zvýšeniu životnej úrovne či kvality života v rámci daného územia. Práve takéto vnímanie pojmu kvalita života je však v značnom rozpore s modernými, komplexné hľadisko uprednostňujúcimi pohľadmi na tento fenomén.

Spôsob, akým definujeme kvalitu života naznačuje, že ide o pojem natoľko komplexný, že ekonomické faktory môžu byť vnímané iba ako jeho parciálna súčasť. Do istej miery paradoxom je, že to boli práve ukazovatele ekonomickej prosperity a blahobytu, ktoré stáli na počiatku rastu „celospoločenského“ záujmu o kvalitu života. Zistenie, že definovanie ľudského šťastia či spokojnosti so životom prostredníctvom finančných, resp. ekonomických pojmov a ukazovateľov je prinajmenšom nedostatočné, podnietilo vznik a rozvoj používania ďalších indikátorov kvality života (Allen et al. 1985). Hancock (2000) medzi dôvodmi záujmu o kvalitu života uvádza najmä poznanie, že rozvoj nemusí nutne znamenať len ekonomický rozvoj, ale tiež sociálny a ľudský rozvoj. Rogerson (1995) pripisuje rozmach záujmu o kvalitu života rastúcej nespokojnosti s ekonomickými indikátormi (napr. HDP), ktorá sa objavila v dôsledku zistenia, že napriek ekonomickej prosperite a rastu životného štandardu, určité skupiny obyvateľov zostávali nespokojné so svojou sociálnou situáciou. Práve kritickým zhodnotením HDP ako (možného) ukazovateľa kvality života, sa vo svojej nedávnej práci zaoberali Žúdel et al. (2007). Výsledky ich výskumu na regionálnej úrovni SR naznačili, že hoci úroveň HDP a úroveň kvality života môžu do istej miery korelovať, nie je

miera tejto korelácie natoľko tesná, aby HDP mohlo byť skutočne prezentované ako ukazovateľ kvality života.

Aký je teda naozaj vzťah medzi kvalitou života a konkurencieschopnosťou? V rámci odpovede na danú otázku si dovoľíme tvrdiť, že tento vzťah nemá určitú pevnú hierarchickú štruktúru. Základom jeho interpretácie je spôsob, resp. uhol pohľadu naň. Pri primárnom zameraní na konkurencieschopnosť, či širší „ekonomický profil“ vybraného územia, je možné s kvalitou života operovať ako s určitou parciálnou zložkou. V tomto zmysle sa však zvyšuje pravdepodobnosť „zúženého“ pohľadu na kvalitu života, resp. jej obsahová interpretácia prostredníctvom obmedzeného (nedostatočného), alebo nesprávne štruktúrovaného súboru ukazovateľov. Napriek tomu nie je možné tento pohľad odmietat, nakoľko v rámci zvyšovania atraktivity pre investície môže zohrávať významnú úlohu. Na druhej strane stojí pohľad, pokúšajúci sa o komplexné zhodnotenie kvality života na určitom území. V tomto prípade naopak parciálnou „položkou“ v celkovom hodnotení môžu byť ekonomické aspekty, a teda i konkurencieschopnosť. Ani tento pohľad však automaticky nezaručuje objektivitu výsledkov, nakoľko tieto môžu byť ovplyvnené celým spektrom faktorov, ako napríklad spôsobom výberu vstupných ukazovateľov, či rozsahom disponibilných dát.

### **Kvalita života ako súčasť profilu konkurencieschopného regiónu**

Ako vyplýva z predchádzajúcich záverov, v kontexte problematiky teritoriálnej konkurencieschopnosti môže byť kvalita života vnímaná ako jeden z faktorov vplyvujúcich na jej úroveň, pričom ale konkrétna miera významu tohto faktora nebola dosiaľ jednoznačným spôsobom empiricky zistená. Ako vo svojej práci naznačil Rogerson (1999), v niektorých štúdiách je kvalita života vo vzťahu ku konkurencieschopnosti vnímaná len ako menej významný, podružný faktor, naopak v iných prípadoch je jej pripisovaný veľký, či dokonca rozhodujúci význam. Massam (2002) tak napríklad upozorňuje, že vysoká kvalita života znamená zvýšenú atraktivitu miesta z hľadiska migrácie alebo investícií. Prísun investícií ako dôsledok atraktivity môže byť následne zdrojom opätovného zvýšenia kvality života, čím dochádza k vytvoreniu cyklu „investície - kvalita života“. V súvislosti s takýmto cyklom je však veľmi podstatné zamyslieť sa nad otázkou oblastí ľudského života, na základe ktorých je adekvátnym spôsobom možné posudzovať jeho kvalitu. Investície totiž na jednej strane môžu prinášať pozitíva v podobe zvýšenia počtu pracovných miest (resp. poklesu nezamestnanosti), alebo služieb, na druhej strane sa však môžu objavovať i negatívne dôsledky, ako napr. redukcia zelených plôch, znížená estetika prostredia a pod. Ukazuje sa teda, že cyklus „investície - kvalita života“ má svoje obmedzenia a po krátkodobom pozitívnom efekte môže nadobudnúť dokonca reverzný trend. Komplexný systém, resp. cyklus vývoja väzieb medzi kvalitou života, úrovňou miezd a atraktivitou miesta ponúkol tiež Myers (1988). Z hľadiska jeho zjednodušenej interpretácie za základný faktor pokladá vysokú úroveň kvality života, ovplyvňujúcu imigráciu a (sekundárne) i rast miezd. Vysoká úroveň kvality života môže byť zároveň považovaná za určitú formu kompenzácie časti miezd a tým môže ich rast potláčať. Súhra vysokej kvality života s nízkou úrovňou miezd spôsobuje následne väčšiu atraktivitu pre investície. Tie sa spájajú s rastom počtu pracovných miest, resp. ekonomickým rastom. V závislosti od jeho formy môže dôjsť k a) nárastu renty, nákladov na život a tým sekundárne i k rastu miezd a b) k výraznému poklesu kvality života. V oboch prípadoch sa znižuje atraktivita pre ďalšie investície, dochádza k odlivu kvalifikovanej pracovnej sily a celý proces sa môže obrátiť. Samozrejme tento cyklus je možné vnímať s určitým odstupom, nakoľko sám Myers (1988) ho nepokladá za absolútny, resp. nezvratný. Rozhodujúcu úlohu pri jeho ovplyvňovaní pripisuje decíznej sfére.

## Regionálna konkurencieschopnosť, konvergencia a kvalita života na Slovensku - príklad ROP

Súčasnú regionálno-politickú vnímanie väzby medzi cieľmi teritoriálnej konkurencieschopnosti, konvergenzie a kvality života je možné v stručnosti dokumentovať na aktuálnom príklade Regionálneho operačného programu (ROP). Jeho účelom je rozvoj regionálnej vybavenosti, resp. infraštruktúry, so zameraním na podporu vzdelávania, sociálnych služieb, kultúry, cestovného ruchu, regionálnych komunikácií a celkovej regenerácie sídiel. Cieľom ROP je stimulácia vnútorných zdrojov regiónov na rozvoj nadväzujúcich podnikateľských aktivít a zároveň zvýšenie atraktivity regiónov pre zahraničné investície. V rámci programu boli pre územie Slovenska špecifikované inovačné a kohézne póly rastu, zastúpené vybranými centrami osídlenia. Finančne zabezpečuje program Európska únia v rámci politiky súdržnosti, s cieľom zlepšenia, resp. skvalitnenia života v regiónoch.

Niekoľko vyššie uvedených faktov o ROP predstavuje iba parciálnu súčasť formálnej prezentácie tohto programu na webovej stránke Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja SR ([www.build.gov.sk](http://www.build.gov.sk)), Národného strategického referenčného rámca SR 2007 - 2013 ([www.nsrr.sk](http://www.nsrr.sk)), alebo samostatnej stránke ROP ([www.ropka.sk](http://www.ropka.sk)). I takýto stručný súhrn základných informácií veľmi vhodne vystihuje prepojenie témy konkurencieschopnosti (atraktivity), súdržnosti (kohézie) a kvality života v rámci naplňovania politických, resp. ekonomických cieľov EÚ. Po obsahovej stránke je však interpretácia jednotlivých pojmov značne vágna, pričom najmä v prípade kvality života postráda komplexný odborný pohľad založený na empirických poznatkoch a orientuje sa najmä na popularizačné ciele.

### Záver

Ako už sme naznačili v úvode príspevku, jeho cieľom nebolo poskytnúť jednoznačné odpovede na otázky súvisiace s prepojením problematík regionálneho rozvoja, konkurencieschopnosti a kvality života. Namiesto toho sme sa prostredníctvom určitých „myšlienkových klastrov“ pokúsili o bližšiu charakteristiku vybraných pojmov a možností interpretácie ich vzájomného vzťahu. Ako sa ukazuje, súčasné trendy vývoja v rámci EÚ predstavujú vhodný rámec pre zameranie pozornosti odborníkov v oblasti regionálneho rozvoja na rozširovanie poznatkov, resp. spektra prác o kvalite života, prijímanej, prípadne odmietanej, ako súčasť profilu konkurencieschopnosti regiónov.

### Literatúra

1. ALLEN, M. H., BENTLER, P. M., GUTEK, B. A. (1985). Probing Theories of Individual Well-being: A Comparison of Quality-of-Life Models Assessing Neighborhood Satisfaction. *Basic and Applied Social Psychology*, 6, 181-203.
2. ANDRÁŠKO, I. (2007). *Vnútorná štruktúra mesta z hľadiska kvality života*. Dizertačná práca, Geografický ústav SAV, Bratislava.
3. HANCOCK, T. (2000). *Quality of life indicators and the DHC*. (Southeastern Ontario District Health Council), ([www.seo-dhc.org](http://www.seo-dhc.org)).
4. IRA, V., ANDRÁŠKO, I. (2007). Kvalita života z pohľadu humánnej geografie. *Geografický časopis*, 59, 159-179.
5. JEŽKOVÁ, R. (2007). Regióny, mestá a konkurencieschopnosť. In Klímová, V. ed. *Sborník příspěvků - X. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*, Brno, pp. 65-68.
6. KRUGMAN, P. (1994). Competitiveness: A Dangerous Obsession. *Foreign Affairs* 73, March/April.

7. KUZMIŠIN, P., KUZMIŠINOVÁ, V. (2007). Štrukturálne a priestorové aspekty disproporcií v regionálnom rozvoji versus konkurencieschopnosť. In Klímová, V. ed. *Sborník příspěvků - X. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*, Brno, pp. 56-64.
8. MASSAM, B. H. (2002). Quality of life: public planning and private living. *Progress in Planning*, 58, 141-227.
9. MYERS, D. (1988). Building Knowledge about Quality of Life for Urban Planning. *Journal of the American Association of Planners*, 54, 347-358.
10. ROGERSON, R. J. (1995). Environmental and Health-Related Quality of Life: Conceptual and Methodological Similarities. *Social Science and Medicine*, 41, 1373-1382.
11. ROGERSON, R. J. (1999). Quality of Life and City Competitiveness. *Urban Studies*, 36, 969-985.
12. SHARP, M. (1998). Competitiveness and cohesion - are the two compatible? *Research Policy* 27, 569-588.
13. SCHUESSLER, K. F., FISHER, G. A. (1985). Quality of life research and sociology. *Annual Review of Sociology*, 11, 129-149.
14. VITURKA, M. (2007). Konkurencieschopnost regionů, možnosti jejího hodnocení a stimulace. In Klímová, V. ed. *Sborník příspěvků - X. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*, Brno, pp. 44-55.
15. ŽÚDEL, B., MOJŽIŠ, M., SEDLAČKO, M. (2007). *Limity ekonomického rastu: Kvalita života v regiónoch SR*. Priatel'ia Zeme - CEPA.
16. [www.build.gov.sk](http://www.build.gov.sk)
17. [www.nsrr.sk](http://www.nsrr.sk)
18. [www.ropka.sk](http://www.ropka.sk)